

ОСВІТНІ ОСЕРЕДКИ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В ПРАЗІ ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Світлана КАГАМЛИК

orcid.org/0000-0003-4732-1410

доктор історичних наук, провідний науковий співробітник

НДІ українознавства КНУ імені Тараса Шевченка

email: kagamliksvitlana@gmail.com

Анотація. *Прослідковано головні етапи формування українських освітніх осередків у Празі та особливості їхньої діяльності на сучасному етапі. Охарактеризовано здобутки еміграції між двома світовими війнами, яка започаткувала важливі для збереження державності й національної ідентичності українців культурно-просвітницькі установи: Український вільний університет (нині діючий у Мюнхені) та Український високий педагогічний інститут імені М. Драгоманова. Підкреслено, що історичні традиції громадсько-політичної і культурно-освітньої активності еміграції міжвоєнної доби стали підґрунтям для формування нових осередків української діаспори і знаходять своє віддзеркалення в її сьогоденні.*

Ключові слова: *українська діаспора, українська міжвоєнна еміграція, Український вільний університет, Український високий педагогічний інститут імені М. Драгоманова, українські освітні осередки в Празі, українознавчі практики, національна ідентичність.*

Постановка проблеми. Українська діаспора в Празі, яка стала унікальним національним феноменом, має свої давні стійкі традиції. Чехо-Словаччина, згодом Чеська Республіка, завжди була привабливою країною для українців: локалізація в центрі Європи, культурна і мовна близькість, сприятливі умови для навчання і проживання, престиж освітніх закладів, а останнім часом – розгортання процесів євроінтеграції та умови російсько-української війни створювали потужну мотивацію прибути сюди і мати повноцінну присутність у загальноєвропейському міграційному просторі.

Здобутки української еміграції в Чехо-Словаччині тривалий час були вилучені з наукового обігу через політичні мотиви та ідеологічні перекручення. Можливість досягнути цю величезну спадщину з'явилася лише тоді,

коли сталося падіння «залізної завіси» для спецфондів і почали відкриватися для дослідників архіви чеських українських установ, які у 40-х і 70-х роках були переміщені до Києва. Офіційно їх перевезення з Праги було представлено як «подарунок уряду Чехо-Словаччини українському народові» [22].

Огляд праць із заявленої тематики демонструє, що процеси української міграції в Чехію постійно перебували в полі зору вітчизняних і зарубіжних дослідників, починаючи від самих емігрантів, очевидців описуваних подій. Найперші праці з історії української еміграції в ширшому контексті створили безпосередні учасники процесу. Прикладом є як загальне дослідження культурно-освітньої діяльності української еміграції С. Наріжного [9], яке досі є цінним за своїм фактажем, так і

окрема праця І. Мірного [6], присвячена історії однієї із еміграційних інституцій – Українського високого педагогічного університету імені М. Драгоманова. Дещо пізніше залишила свої спогади про Український вільний університет (УВУ) Н. Полонська-Василенко як його професорка празького і мюнхенського періодів [17]. Після тривалого «табу» на еміграційну тематику активізувалися історики незалежної України, які створили як низку загальних праць з історії української еміграції, так і окремих діаспорних установ, в яких переважала історія УВУ [1; 2; 16; 19].

Останнім часом проблематика статті привертала особливу увагу вчених на фоні інтенсифікації євроінтеграційних процесів та у зв'язку з російсько-українською війною. Зокрема, у дослідженнях Р. Сегеди та С. Кузьмінського [18] висвітлюється процес формування культурно-освітнього середовища української діаспори в Чехословаччині в 1920-х роках, у працях С. Мотрук [7; 8] значну увагу приділено історичним традиціям української громади в Чехії, визначено основні етапи еміграції українців до Чехії у різні історичні періоди, внаслідок яких формувалися потужні діаспоральні центри, та особливості їхньої діяльності впродовж XX – на початку XXI ст. І. Малацай [5] сконцентрувалася на підтримці України українськими громадами Чехії під час російсько-української війни у 2014–2024 рр.

Наведене вище засвідчує увагу дослідників до проблематики української еміграції в Чехію, які переважно зосереджувалися на історії Українського вільного університету або діяльності громадських установ. Тож є потреба актуалізувати інші освітні осередки

української діаспори, які концентрувалися переважно в столиці Чехії – Празі.

Мета статті: на основі широкого спектра відповідних публікацій та матеріалів Празького архіву ЦДАВО України проаналізувати головні етапи формування українських освітніх осередків у Празі та особливості їхньої діяльності на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. З усіх хвиль української еміграції в Чехо-Словаччину найбільш потужною і продуктивною була еміграція між двома світовими війнами, яка утворилася внаслідок виїзду діячів УНР, гетьманату Павла Скоропадського та інтелігенції в країни Європи після поразки боротьби за державну незалежність України. Першим значним осередком еміграції став Відень, а у 20–30-х роках XX ст. цю функцію перейняла Прага, ставши освітнім, науковим і мистецьким центром українців. Саме ця еміграція зіграла дуже важливу роль у збереженні державності й етнічної ідентичності українців. Її заслуга передусім у тому, що саме її представники започаткували важливі для збереження української нації культурно-просвітницькі установи, багато з яких діють і зараз: «...позбавлена елементарних засобів праці (бібліотек, архівів, колекцій, власних матеріалів), еміграція змогла витворити змістовний і привабливий образ українства, піднісши його до явища світового рівня. Тому її по праву називають «золотим віком» [22, с. 82].

Прага не випадково стала для українських емігрантів найкращим місцем проживання і діяльності. Завдяки «російській акції» та іншим заходам президента Чехо-Словаччини Томаша Масарика у столиці країни були створені найсприятливіші умови для розвитку

політичного і культурного життя українських емігрантів. Під егідою президента уряд Едварда Бенеша сприяв утворенню 1921 р. у Празі Українського громадського комітету, який очолив Микита Шаповал. Того ж року тут розпочав діяльність Український вільний університет, а у 1922–1923 рр. постали Українська господарська академія в Подебрадах, Високий педагогічний інститут імені М. Драгоманова, Українська мистецька студія, Союз українського студентства, Українське історико-філологічне товариство та інші культурні й освітні організації. «Прага! Символічне поняття в житті української еміграції по першій світовій війні і блискучий період в культурних досягненнях еміграції», – так висловлювалися еміграційні дослідники про тогочасне столичне місто Чехословаччини [4].

Крім створених українцями установ, вони вели активну просвітницьку діяльність у чеських інституціях. Зокрема, професорами Карлового університету в Празі були Д. Дорошенко, О. Колесса; членами Слов'янського інституту в Празі – О. Колесса, С. Смаль-Стоцький, Л. Білецький, О. Мицюк, В. Тимошенко. З 1926 р. тут почали діяти кафедри українознавства. У 1924 р. у Празі була заснована Слов'янська бібліотека з фондом у 200 тис. томів. У ній відразу ж утворився український відділ (14 тис. томів). Адміністрація бібліотеки складалася в основному з українців. Українські вчені також обиралися до різних чехословацьких наукових товариств та інституцій [22].

Першим вищим навчальним закладом у Празі став заснований на початку 1921 р. у Відні Український вільний університет (УВУ). Його співзасновниками були професори С. Дністрянський і

М. Грушевський, а першим ректором – О. Колесса. Восени 1921 р. університет перевели до Праги, де він знаходився до 1939 р., а після закінчення Другої світової війни відновив свою роботу у Мюнхені. Він активно діє і зараз. За час існування УВУ видав близько 100 томів «Наукових записок», «Наукових збірників», монографій, мистецьких альбомів. В університеті проводяться наукові конференції, захист дисертацій, стажування науковців з України.

Враховуючи, що УВУ на різних етапах його історії присвячено достатньо праць, розглянемо діяльність іншої еміграційної вищої освітньої установи – Українського високого педагогічного інституту імені М. Драгоманова (УВПІ). Започаткований у 1923 р. заходами Українського громадського комітету за фінансової допомоги чехословацького уряду як дворічний вищий педагогічний заклад, інститут мав на меті підготовку викладачів українознавчого профілю для нижчих шкіл і позашкільної освіти. Найпершим директором закладу був Леонід Білецький (до 1925), а його наступниками – В. Сімович, В. Гармашів. У структурі інституту значилися три головні відділи: літературно-історичний, математично-природничий, музично-педагогічний. 1933 р. заклад було ліквідовано через брак фінансової підтримки чехословацького уряду [6].

З інститутом тісно пов'язана діяльність представника української міжвоєнної еміграції М. Обідного, творча спадщина якого значною мірою ілюструє діяльність Празького культурно-освітнього осередку і власне інституту. Празький період в житті М. Обідного був надзвичайно продуктивним. За його безпосередньою участю у 1923 р. було

створено Український національний архів-музей, а 1930 р. Український історичний кабінет, який перебрав на себе функцію охорони пам'яток на еміграції. Упродовж десятирічного перебування у Празі М. Обідний створив низку перекладів із творів чеських поетів і написав більшість праць з пам'яткоохоронної, літературно-критичної, публіцистичної та історико-етнографічної тематики, брав активну участь в науковому і літературному житті Праги.

Перебування М. Обідного у Празі безпосередньо пов'язане з УВПП, і діяльність митця як його вихованця, докторанта й історіографа яскраво ілюструє історію закладу. Як свідчать матеріали особової справи М. Обідного з його окремого фонду, що міститься в ЦДАВО України, в інституті він студіював лекції провідних українських учених: Д. Дорошенка – з історії України, історіографії та слов'янознавства, Д. Чижевського – з логіки та історії філософії, О. Шульгіна – з всесвітньої історії, С. Русової – з педагогіки, А. Животка – з дошкільного виховання, В. Сімовича – з української мови, М. Терлецького – з історії Сходу та історії Риму, Л. Білецького – з історії української літератури та народної поезії, С. Шелухина – з основ права, В. Петрова – з історії українського війська, Л. Чикаленка – з історичної географії України, української археології і етнології та ін. [14, арк. 93-а]. Випускниками інституту стали відомі письменники та поети: Б. Гомзин, Ю. Дараган, Г. Мазуренко, П. Тенянка, Ю. Шкрумеляк та ін. З багатьма із них М. Обідний підтримував тісні стосунки і пізніше.

У Високому педагогічному інституті імені М. Драгоманова М. Обідний у 1931 р. захистив докторську дисертацію

«Українська хата в порівнянні з хатами західних слов'ян (Про генезу хати від однопідільного до тридільного заложення)» і отримав науковий ступінь за працю з народознавства [12]. Нарешті, діяльності інституту М. Обідний присвятив низку публікацій в газеті «Діло»: «Український Високий Педагогічний Інститут у Празі (з нагоди п'ятиліття існування: 1923–1928)» і «П'ятиліття Педагогічного Інституту в Празі. Свято Українського Високого Педагогічного Інституту в Празі з нагоди п'ятиліття його існування» [11; 13]. З цих праць дізнаємося, що при інституті діяло видавництво «Січ», українська реформована гімназія, що виникла на базі школи українських пластунів, та низка різних товариств – біологічне, філософсько-педагогічне (згодом педагогічне) і «Студентська громада».

Прикметно, що у фонді Високого педагогічного інституту імені М. Драгоманова, який зберігається в ЦДАВО України (Ф. 3972), міститься неопублікована праця М. Обідного «Земельна власність у передреволюційній Франції» [10].

У 30-х роках ХХ ст. українські наукові й освітні установи Праги почали згортати свою активність, а у березні 1939 р., коли німецькі війська окупували Чехію, майже всі припинили свою діяльність. Зокрема, УВПП після невдалої спроби перетворення на науково-дослідний заклад, закrywся у 1933 р., а УВУ після закінчення Другої світової війни виїхав з Праги і відновив свою роботу в Мюнхені.

Події Другої світової війни і лютогового комуністичного перевороту 1948 р. у Празі посилювали негативні тенденції в розвитку українських організацій. Їхню діяльність було ліквідовано як «буржуазно-націоналістичних» або вона

зводилася до мінімуму. Арешти НКВС та окупація країни в 1968 р. призвели до зникнення в Чехії українського осередку політичної еміграції та переміщення центру культурно-громадського життя українців до Пряшівщини.

Водночас у 60-ті роки ХХ ст. під впливом демократизації чеського суспільства розпочався процес відновлення українських об'єднань, переважно громадсько-політичного характеру. Так, у липні 1968 р. у Празі було засновано Український культурно-освітній союз, до складу якого увійшли представники інтелігенції і національно-свідомі студенти Карлового університету. Наприкінці 1989 р. розпочав діяльність Громадянський форум українців, який визначив своїми програмними цілями розвиток україномовного шкільництва, створення мережі гуртків українознавства, дослідження та збереження місцевих пам'яток української історії та культури та ін. [8, с. 490].

Важливою подією стала поява офіційно зареєстрованих українських громадських організацій. Одними з найперших і «найстаріших» стали «Українська ініціатива в Чеській Республіці» (1994) та «Об'єднання українців та прихильників України», які нині представляють українську національну меншину в Раді Уряду ЧР з питань національних меншин, комітеті співробітництва з органами самоврядування, комітеті дотаційної політики, дорадчих підрозділах Мінікультури, а також регіональних комісіях у справах нацменшин [20]. Діяльність цих організацій має виразне україноцентричне спрямування і сприяє розвитку освітніх ініціатив.

Виходячи з інтелектуально-культурної традиції українців 20–30-х років

ХХ ст., ГО «Українська ініціатива в Чеській Республіці» ініціювала проект щодо відновлення традицій Музею визвольної боротьби України та заснування Українського національно-культурного центру. Як наслідок тривалих переговорів у квітні 2011 р. у приміщенні Української гімназії відбулося відкриття громадської організації «Український національно-культурний центр» в м. Прага, метою діяльності якого було заявлено «налагодження культурних, комерційних, освітніх, наукових і промислових зв'язків між Україною і ЧР, українського бізнесу та українського народу в Чехії та інших країнах Європи» [8, с. 491].

Як і в міжвоєнну добу української еміграції, сегмент діяльності українців спостерігається і у чеських ВНЗ. Так, в Інституті східноєвропейських студій філософського факультету Карлового університету запроваджено магістерські та бакалаврські програми вивчення української мови, влаштовано низку лекцій та семінарів під назвою «Перекладом до зближення культур» [8, с. 495]. Проводяться акції у співпраці із Слов'янською бібліотекою при Національній бібліотеці Чеської Республіки, українське відділення якої нараховує понад 30 тис. томів. Так, у жовтні 2005 р. на базі Слов'янської бібліотеки відбулася наукова конференція з нагоди 80-ліття заснування Музею визвольної боротьби України в Празі, а у вересні 2007 р. – міжнародна конференція «Дмитро Антонович і українське мистецтвознавство» [16, с. 209–212].

За фінансової підтримки Міністерства культури та Міністерства шкільництва Чеської Республіки зініційовано низку проєктів для українського шкільництва, найбільш резонансними з яких стали «Пізнай свою другу Батьківщину»

та «Діти – дітям». Восени 2000 р. започатковано недільну форму курсів для українських дітей «Рідна школа», а 2005 р. у Празі відкрилася перша школа під назвою «Слов'янська школа», де українські діти отримали змогу навчатись рідною мовою. Водночас тут розпочала роботу школа вихідного дня, що дала можливість здобути знання про історію рідної країни, вивчити мову та літературу, взяти участь у гуртках. У тому ж, 2005, році почала функціонувати перша в Празі українська школа (згодом Українська гімназія в Празі), започаткована Т. Перглер, директором філії Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Станом на 2018 р. у ній навчалось 120 дітей [7, с. 64; 8, с. 498–499]. Отже, для розвитку освітніх осередків у Празі докладають зусиль як українці Чехії, так і освітяни Києва.

Сьогодні в Празі діє низка суботніх шкіл для дітей, які бажають вивчати українську мову та культуру: «СУШ Ерудит», Українська школа № 1, створена на базі Слов'янської гімназії, Українська школа «AZ Прага», а також Українська недільна школа «Metropol». Однією із найзначніших українських шкіл, створених на громадській базі, є суботня українська школа «Ерудит», що на підставі договору з Міжнародною українською школою в Празі видає дипломи державного зразка про загальну середню освіту (нинішній керівник – Наталія Фаркаш) [20]. Історія закладу розпочалася з 2007 р., коли за допомогою Української греко-католицької церкви в Празі був створений Український колегіум. На початку 2009 р. створено громадську організацію SUSH ERUDYT і на її базі відбулося урочисте відкриття однойменної міжнародної української суботньої школи, яка, за

сприяння представників ВО «Свобода», займається організацією навчального процесу та вихованням підростаючого покоління українців за кордоном. На офіційному сайті школи проголошується: «Ми – осередок української культури в Чехії та ваш місток між Батьківщиною і Європою. Допоможемо вашим дітям не втратити ту частину України, яку вони привезли до Чехії». Своєрідним девізом закладу є: «Найбільша школа майбутнього в Чехії, яка працює вже сьогодні з усвідомленням національної гідності. Нації вільних, талановитих, сучасних українців» [15].

У 2017 р. у Празі розпочав роботу Український культурно-освітній центр «Крок», в якому дітей навчають української мови, літератури, культури, народознавства, географії України (керівник – Тарас Костюк) [20].

На постійній основі (з понеділка по п'ятницю) діє українська школа з українською акредитацією, започаткована Благодійним фондом School from my Friends. Директорка школи Ольга Воячкова розповіла, що заснувати фонд та відкрити на базі цього школу її надихнув блаженніший Святослав, глава Української греко-католицької церкви, у 2022 р. Навчання в школі відбувається за українськими програмами, затвердженими Міністерством освіти і науки України. Метою школи насамперед є надання освіти українським дітям у Чехії, але з тим, щоб вони могли продовжувати навчання або в Україні, або в Чехії, тому обов'язковим елементом є вивчення чеської мови. Важливою частиною освітньої програми є патріотичне виховання, для чого створено суботню школу з можливістю вивчати українську мову, історію, географію та знайомитися з українськими

традиціями. «Ми не могли не охопити ту верству учнівства, які наразі навчаються в чеських школах, – зазначила керівниця школи в інтерв'ю Чеському радіо, – тому що ми знаємо, що є дуже величезна кількість дітей у Празі, які вчаться у чеських закладах. Вони там адаптувалися, вони навчаються за чеською програмою, але не хотілося б, щоби вони втрачали зв'язок з Україною. Саме тому ми на базі нашої школи відкрили ще й суботню школу для дітей, які навчаються в чеських закладах, а також для дітей діаспори, тобто тих діток, які приїхали з України раніше або навіть тут народилися. Вони мають можливість навчатися українознавчого компонента, відзначати українські свята, як вертеп, колядки, Андріївські вечорниці. Все це ми плануємо, впроваджуємо і намагаємося якомога більше дітей залучити. Вчителі з радістю хочуть їм допомогти, хочуть їх навчати і зробити так, щоби вони не забували свою мову, свою культуру, свої традиції, щоб, незважаючи на те, що перебуваємо далеко від України, все одно мали з Україною постійний зв'язок» [3].

Важливо зазначити, що у поточному, 2025, році Фондація Пилипа Орлика спільно з Українським інститутом у Празі вперше ініціювали менторську програму для українських вчителів історії за кордоном. Програма триватиме рік і має охопити щонайменше 120 українських дітей, що вимушено перебувають у Чехії. З метою її реалізації 12–14 вересня 2025 р. у Празі зібралися 14 представників українських шкіл із 6 міст Чехії. Програма створена на основі освітнього проекту «Спогади в коробках», авторкою якого стала керівниця освітніх програм Фондації Пилипа Орлика та аспірантка Одеського

національного університету ім. Мечникова Наталя Омельчук. За її словами, цей проєкт є інноваційним та ефективним інструментом викладання української історії як невід'ємної частини європейської, водночас з метою зберегти українську національну ідентичність та поглибити дітям знання з історії, культури й літератури. Програма включала практичні заняття, музейні уроки, створення власних навчальних матеріалів і спільну розробку уроків [21].

Водночас у ЗМІ з'явилася інформація про те, що з наступного, 2026, навчального року Чехія припинить підтримку шкіл, де навчаються діти українських біженців. Протягом трьох останніх років уряд країни виділяв цільові дотації для інтеграції іноземних учнів, але в червні ця програма закрилася. Це створило великі ускладнення для керівників українських шкіл – вони змушені були відмовитися від оплати праці асистентів, які надавали мовну підтримку і допомагали учням адаптуватися в іншомовному середовищі. В цих умовах скорочення фінансового забезпечення урядом Чеської Республіки українських шкіл необхідні нові ефективні моделі – проєкти державної підтримки з боку України, акредитація освітніх програм, які досі не отримали офіційного визнання.

Висновки. Наведене вище підтверджує високі здобутки української еміграції ХХ ст. (між двома світовими війнами), яка започаткувала важливі для збереження державності й національної ідентичності українців культурно-просвітницькі установи, найголовнішими з яких є нині діючий у Мюнхені Український вільний університет та Високий педагогічний інститут імені М. Драгоманова. Історичні

традиції громадсько-політичної і культурно-освітньої активності еміграції міжвоєнної доби стали підґрунтям для формування нових осередків української діаспори в Празі й знаходять своє віддзеркалення в її сьогоденні. Окремі освітні центри, такі як Українська гімназія в Празі, стали результатом спільних зусиль як українців Чехії, так і київських освітян. Учителі сучасних українських освітніх осередків («Ерудит», «School from my Friends» та ін.) пропонують інноваційні українознавчі практики – методики викладання предметів, зокрема української історії як невід'ємної частини європейської, водночас з метою збереження української національної ідентичності. В умовах припинення урядом Чеської Республіки цільових програм і фінансових дотацій для українських шкіл необхідні нові ефективні моделі – проекти державної підтримки з боку України, акредитація освітніх програм, які досі не отримали офіційного визнання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Віднянський, С. *Культурно-освітня і наукова діяльність української еміграції в Чехо-Словаччині: Український вільний університет (1921–1945 рр.)*. Київ, 1994. 82 с.
2. Ворон, Н. П. Науково-педагогічна та видавнича діяльність істориків Українського вільного університету в Празі під час Другої світової війни (1939–1945). *Сторінки історії*. Збірник наукових праць. 2023. Вип. 57. С. 284–297.
3. Єдина школа в Празі з українською акредитацією, що працює з понеділка до п'ятниці: патріотичний елемент та обов'язкове вивчення чеської. 30.11.2024. URL: <https://ukraina.radio.cz/yedyna-shkola-v-prazi-z-ukrayinskoyu-akredytaciyeu-shcho-prasuye-z-ponedilka-8835986>
4. Кагамлик, С. Р. Празький осередок

української еміграції (на матеріалах Михайла Обідного). *Українознавчий альманах*. 2014. Вип. 15. С. 81–84.

5. Малацай, І. Діяльність українських громад у Чехії на підтримку України під час російсько-української війни в 2014–2024 роках. *Літопис Волині*. Всеукраїнський науковий часопис. 2025. Ч. 33. С. 181–186.

6. Мірний, І. *Український Високий Педагогічний Інститут ім. М. Драгоманова 1923–1933 (історія Інституту)*. Прага, 1934. 144 с.

7. Мотрук, С. Історичні традиції та сьогодення української громади в Чехії. *Етнічна історія народів Європи*. 2018. Вип. 56. С. 60–69.

8. Мотрук, С. М. Українці Чехії: історичні традиції, сучасне становище та перспективи етнокультурного розвитку. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки*. 2012. Т. 22. С. 485–503.

9. Наріжний, С. *Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами*. Частина перша. Прага, 1942. 608 с.

10. Обідний, М. Земельна власність у передреволюційній Франції. *ЦДАВО України*. Ф. 3972. Оп. 2. Спр. 43.

11. Обідний, М. П'ятиліття Педагогічного Інституту в Празі. Свято Українського Високого Педагогічного Інституту в Празі з нагоди п'ятиліття його існування. *Діло*. 1929. Ч. 42 (26 лютого).

12. Обідний, М. Українська хата в порівнянні з хатами західних слов'ян (Про генезу хати від однодільного до тридільного заложення). *ЦДАВО України*. Ф. 3504. Оп. 1. Спр. 3.

13. Обідний, М. Український Високий Педагогічний Інститут у Празі (з нагоди п'ятиліття існування: 1923–1928). *Діло*. 1929. Ч. 4 (4 січня).

14. Особова справа М. Обідного. *ЦДАВО України*. Ф. 3504. Оп. 1. Спр. 1.

15. Офіційний сайт суботньої школи ЕРУДИТ. URL: <https://erudyt.cz/>

16. Пеленська, О. Україна поза Україною. Енциклопедичний словник мистецького, культурного і громадського життя української еміграції в міжвоєнній Чехословаччині (1919–1939). Прага, 2019. 332 с.
17. Полонська-Василенко, Н. Сторінки спогадів. Український Вільний Університет. *Український історик*. 1965. № 3–4 (7–8). С. 39–47.
18. Сергада, Р. А., Кузьмінський, С. Г. Формування культурно-освітнього середовища української діаспори в Чехословаччині у 1920-х рр. *Вісник аграрної історії*. 2024. № 47–48. С. 201–207.
19. Сухобокова, О. Український культурно-освітній осередок у Чехословаччині в 20-х рр. XX ст. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія Історія*. 2010. Вип. 17. С. 133–136.
20. Українці в Чехії. 15 червня 2020. URL: <https://czechia.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/361-ukrajinci-v-chehiiji>
21. У Празі почалося навчання для українських вчителів історії. 16.09.2025. URL: <https://pylyporlykfoundation.org/%D1%83-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B7%D1%96>
22. Ульяновська, С., Ульяновський, В. Українська наукова і культурницька еміграція у Чехо-Словаччині між двома світовими війнами. *Українська культура. Лекції за редакцією Дмитра Антоновича*. Київ, 1993. 592 с. URL: <http://litopys.org.ua/cultur/cult.htm>
23. Чехія припиняє підтримку шкіл, де навчаються українські діти: директори шкіл попереджають про серйозну кризу. 31 липня 2025. URL: <https://nus.org.ua/2025/07/31/chehiya-prypynyaye-pidtrymku-shkil-de-navchayutsya-ukrayinski-dity-dyrektory-shkil-poperedzhayut-pro-serjoznu-kryzu/>
24. Voron, N.(2023). Scientific-Pedagogical and Publishing Activities of Historians of the Ukrainian Free University in Prague during the Second World War (1939-1945). *Pages of History*. Collection of Scientific Papers, No. 57, pp. 284-297. [in Ukr.]
25. 3. The Only School in Prague with Ukrainian Accreditation, Working from Monday to Friday: Patriotic Element and Compulsory Study of Czech. November 30, 2024. [online] Available at: <https://ukraina.radio.cz/yedyna-shkola-v-prazi-z-ukrayinskoyu-akredytacyeyu-shcho-pracuyue-z-ponedilka-8835986> [in Ukr.]
26. Kahamlyk, S.R. (2014). Prague Branch of Ukrainian Emigration (Based on the Materials of Mykhailo Obidnyi). *Ukrainoznnavchy almanakh* (Almanakh of the Ukrainian Studies), No 15, pp. 81-84. [in Ukr.]
27. Malatsai, I. (2025). Activities of Ukrainian Communities in the Czech Republic in Support of Ukraine during the Russian-Ukrainian War in 2014–2024. *Litopys Volyni. Vseukrayinskyi naukovyi chasopys* (Volyn Chronicle. All-Ukrainian scientific journal), No. 33, pp. 181-186. [in Ukr.]
28. Mirnyi, I. (1934). *M. Drahomanov Ukrainian Higher Pedagogical Institute 1923-1933 (History of the Institute)*. Prague, 144 p. [in Ukr.]
29. Motruk, S. (2018). Historical Traditions and the Present of the Ukrainian Community in the Czech Republic. *Etnichna istoriia narodiv Yevropy* (Ethnic History of the Peoples of Europe), No 56, pp. 60-69 [in Ukr.]
30. Motruk, S. (2012). Ukrainians of the Czech Republic: Historical Traditions, Current Situation and Prospects of Ethno-Cultural Development. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnogo universytetu imeni Ivana Ohienka. Istorychni nauky* (Scientific

REFERENCES

1. Vidnianskyi, S. (1994). *Cultural, Educational and Scientific Activities of the Ukrainian Emigration in Czechoslovakia: Ukrainian Free University (1921-1945)*. Kyiv. 82 p. [in Ukr.]
2. Ibidem. (1996). *Ukrainian Cultural Heritage in Exile*. Lviv. 107 p. [in Ukr.]
3. Ibidem. (1997). *Ukrainian Cultural Heritage in Exile*. Lviv. 107 p. [in Ukr.]
4. Ibidem. (1998). *Ukrainian Cultural Heritage in Exile*. Lviv. 107 p. [in Ukr.]
5. Ibidem. (1999). *Ukrainian Cultural Heritage in Exile*. Lviv. 107 p. [in Ukr.]
6. Ibidem. (2000). *Ukrainian Cultural Heritage in Exile*. Lviv. 107 p. [in Ukr.]
7. Ibidem. (2001). *Ukrainian Cultural Heritage in Exile*. Lviv. 107 p. [in Ukr.]
8. Ibidem. (2002). *Ukrainian Cultural Heritage in Exile*. Lviv. 107 p. [in Ukr.]
9. Narizhnyi, S. (1942). *Ukrainian Emigration. Cultural Work of the Ukrainian Emigration Between the Two World Wars*. Part One. Prague, 1942, 608 p. [in Ukr.]

10. Obidnyi, M. Land Ownership in Pre-Revolutionary France. *The Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine*. Fund 3972, Description 2, Case 43. [in Ukr.]
11. Obidnyi, M. (1929). Five Years of the Pedagogical Institute in Prague. The Holiday of the Ukrainian Higher Pedagogical Institute in Prague on the Occasion of the Fifth Anniversary of its Existence. *Dilo*, Part 42 (February 26) [in Ukr.]
12. Obidnyi, M. The Ukrainian Hut compared to the Huts of the Western Slavs (On the Genesis of the Hut from One-Part to Three-Part Construction). *The Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine*. Fund 3504, Description 1, Case 3. [in Ukr.]
13. Obidnyi, M. (1929). Ukrainian Higher Pedagogical Institute in Prague (on the Occasion of the Fifth Anniversary of its Existence: 1923–1928). *Dilo*, Part 4 (January 4). [in Ukr.]
14. Personal File of M. Obidnyi. *The Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine*. Fund 3504, Description 1, Case 1. [in Ukr.]
15. *Official Web-Site of Saturday School Erudyt*. [online] Available at: <https://erudyt.cz/> [in Ukr.]
16. Pelenska, O. (2019). *Ukraine Outside Ukraine*. Encyclopedic Dictionary of the Artistic, Cultural and Social Life of the Ukrainian Emigration in Interwar Czechoslovakia (1919–1939). Prague, 332 p. [in Ukr.]
17. Polonska-Vasylenko, N. (1965). Pages of Memories. Ukrainian Free University. *Ukrayinskyi istoryk* (Ukrainian Historian), No. 3-4 (7-8), pp. 39-47 [in Ukr.]
18. Sehed, R., Kuzminskyi, S. (2024). Formation of the Cultural and Educational Environment of the Ukrainian Diaspora in Czechoslovakia in the 1920s. *Visnyk ahrarnoyi istoriyi* (Visnyk of Agrarian History: Scientific Journal), No. 47-48, pp. 201-207. [in Ukr.]
19. Sukhobokova, O. (2010). Ukrainian Cultural and Educational Center in Czechoslovakia in the 20s of the XX Century. *Naukovi zapysky Vinnytskogo dershavnogo Pedagogichnogo Universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho* (Scientific Notes of Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University of Vinnytsia), Issue 17. Series: History, pp. 133-136. [in Ukr.]
20. *Ukrainians in the Czech Republic*. June 15, 2023. [online] Available at: <https://czechia.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/361-ukrajinci-v-chehiji> [in Ukr.]
21. Training for Ukrainian History Teachers Began in Prague. September 16, 2025) [online] Available at: <https://surl.li/fexjfe> [in Ukr.]
22. Ulianovska, S., Ulianovskyi, V. (1993). Ukrainian Scientific and Cultural Emigration in Czechoslovakia Between the Two World Wars. *Ukrainska kultura. Lektsii za redaktsiieiu Dmytra Antonovycha* (Ukrainian Culture. Lectures Edited by Dmytro Antonovych). Kyiv: Lybid, 1993. [online] Available at: <http://litopys.org.ua/cultur/cult.htm> [in Ukr.]
23. *The Czech Republic Stops Supporting Schools Where Ukrainian Children Study: School Directors Warn of a Serious Crisis*. July 31, 2025. [online] Available at: <https://nus.org.ua/2025/07/31/chehiya-prypynyaye-pidtrymku-shkil-de-navchayutsya-ukrayinski-dity-dyrektory-shkil-poperedzhayut-proserjoznu-kryzu/> [in Ukr.]

Summary

EDUCATIONAL CENTERS OF THE UKRAINIAN DIASPORA IN PRAGUE
AS A FACTOR IN PRESERVING NATIONAL IDENTITY

Svitlana KAHAMLYK

orcid.org/0000-0003-4732-1410

Doctor of Historical Sciences, lead research fellow
of RIUS of Taras Shevchenko National University of Kyiv
email: kagamliksvitlana@gmail.com

The relevance of the research. The Ukrainian diaspora in Prague, which has become a unique national phenomenon, has its own long-standing traditions. Czechoslovakia, later the Czech Republic, has always been an attractive country for Ukrainians: its location in the centre of Europe, cultural and linguistic proximity, favourable conditions for study and living, prestigious educational institutions, and, more recently, the unfolding processes of European integration and the conditions of the Russian-Ukrainian war have created a powerful motivation to come here and have a full presence in the pan-European migration space. The historical traditions of socio-political and cultural-educational activities of emigration during the interwar period became the basis for the formation of new centres of the Ukrainian diaspora and are reflected in its present day. Innovative Ukrainian studies practices – educational projects and teaching methods – play a significant role in preserving national identity.

The purpose is to analyse the main stages of the formation of Ukrainian educational centres in Prague and the peculiarities of their activities at the present stage, based on a wide range of relevant publications and materials from the Prague archive of the Central State Archives of Ukraine.

Conclusions. The high achievements of Ukrainian emigration in the 20th century (between the two world wars), which established cultural and educational institutions important for the preservation of Ukrainian statehood and national identity, the most important of which are the Ukrainian Free University in Munich and the M. Dragomanov Higher Pedagogical Institute. The historical traditions of socio-political and cultural-educational activity of the interwar emigration became the basis for the formation of new centres of the Ukrainian diaspora in Prague and are reflected in its present day. Individual educational centres, such as the Ukrainian Gymnasium in Prague, are the result of joint efforts by both Ukrainians in the Czech Republic and educators in Kyiv. Teachers at modern Ukrainian educational centres (Erudite, School from my Friends, etc.) offer innovative Ukrainian studies practices – teaching methods for subjects, in particular Ukrainian history as an integral part of European history, while aiming to preserve Ukrainian national identity. With the Czech government ending its targeted programmes and financial subsidies for Ukrainian schools, new effective models are needed, such as state support projects from Ukraine and accreditation of educational programmes that have not yet received official recognition.

Keywords: Ukrainian diaspora, Ukrainian interwar emigration, Ukrainian Free University, Ukrainian Higher Pedagogical Institute named after M. Dragomanov, Ukrainian educational centres in Prague, Ukrainian studies practices, national identity.